

Is Johan van den Mynnesten de 'Meester van Zwolle'?

Nieuwe gegevens over zijn leven en werk

De identificatie van uitsluitend met initialen, al of niet in combinatie met tekens, signerende meesters levert veelal grote moeilijkheden op. Eén van de problemen daarbij is vaak de onbekendheid met de naam van de stad waar zij werkten, hetgeen de toeschrijving aan een bepaalde schilder of graveur ten zeerste belemmert. In het geval van de monogrammist aangeduid met de noodnaam 'De Meester van Zwolle' doet zich dit vraagstuk echter niet voor, omdat hij het woord ZWOLL op zijn prenten placht te vermelden, waardoor het zoeken naar zijn werkelijke naam aanzienlijk werd vergemakkelijkt¹.

De Zwolse oud-gemeentearchivaris Drs. Th. J. de Vries heeft enige jaren geleden dan ook de identiteit van de 'Meester van Zwolle' onthuld². Volgens De Vries is zijn werkelijke naam Johan van den Mynnesten. Hij grondt deze mening in hoofdzaak op de combinatie van twee gegevens. Wij citeren: *Wie enigszins bekend is in het wereldje der oudste graveurs, weet, dat er in de tweede helft der 15de eeuw een meester leefde, die de drillboor als zijn meestermerk voerde, die als zijn adres Zwolle opgaf en wiens initialen I V M luidden. Dit was de meester van Zwolle en het moet niet moeilijk zijn hem te identificeren. In de tweede helft der 15de eeuw woonde te Zwolle slechts één meester, die van tijd tot tijd van de magistraat eervolle opdrachten kreeg: mr. Johan van den Mynnesten³.*

Ten aanzien van de interpretatie van het initiaal moet het volgende opgemerkt worden. De meeste gravures van de Zwolse meester zijn gesigneerd met het op afb. 1 weergegeven monogram. De Vries leest deze initialen als I V M. Over de eerste letter ervan kan geen menings-

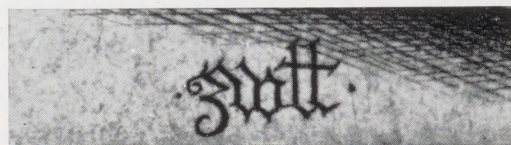
verschil bestaan. Het is duidelijk een I. Het tweede teken is echter beslist niet als een V te lezen. Bühler, die zich speciaal met de signaturen van de Meester van Zwolle heeft bezig gehouden, merkt terecht op dat het een huismerk is⁴. De meeste schrijvers zijn het er over eens, dat de derde letter een M is. Het monogram zou dan IM luiden met daartussen een huismerk. De twee letters IM zouden de initialen van Van den Mynnesten kunnen vormen. Er is echter in deze periode te Zwolle nog een schilder, die zijn werk met deze initialen zou kunnen voorzien. In 1476 legde daar namelijk een *Meister Johannes Maelre* de burger gereed af⁵. Hierdoor zou twijfel aan de juistheid van de identificatie van de Zwolse meester kunnen ontstaan, ware het niet dat een archivalische vondst, waarbij het huismerk de sleutel tot de oplossing vormt, de toeschrijving van De Vries tot zekerheid maakt.

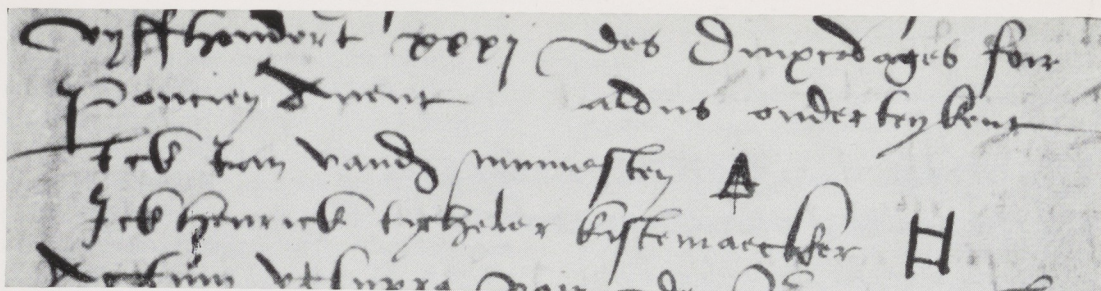
In het recognitieboek van de stad Zwolle is een in

Afb. 1a. Détail van afb. 4.

Afb. 1b. Détail van afb. 4.

Afb. 2. Naam en huismerk van Johan van den Mynnesten in het recognitieboek van de stad Zwolle.

1531 op de Zondag na *Pauli conversionis* opge-
maakte acte geregistreerd, waarin mr. Henrick
Tycheler Kistemaecker en Johan van den Myn-
nesten, zoon van de kunstenaar, bekennen schuld-
dig te zijn aan Henrick Lapper van Renen twee-
enzestig Philipsgulden. De acte eindigt met de
volgende zinsnede: *so hebbn wy meyster Henrick
Kistemaecker und Ick Johan vanden minnesten op
spatium dusser cedullen unse egen hantteyken und
merck gesath*⁶. Achter de door de stadsschrijver
overgenomen handtekening van Van den Myn-
nesten treffen wij zijn *merck*, een huismerk, aan
(afb. 2). Tot onze grote verrassing bleek dit merk
identiek te zijn met het huismerk in het mono-
gram van de Meester van Zwolle. Huismerken,
aanvankelijk eigendomsmerken, werden later fam-
ilietekens, die erfelijk waren en in rechte lijn
overgingen op de oudste zoon⁷. Op grond daar-
van kan thans zonder enige restrictie vastgesteld
worden, dat Johan van den Mynnesten en de
Meester van Zwolle één en dezelfde persoon
waren.

Omtrent Johan's levensloop doet De Vries een
aantal mededelingen. Wij zullen ze in het kort
nagaan en aanvullen met een aantal nog niet
gepubliceerde gegevens.

Van den Mynnesten moet in het tweede kwart
van de vijftiende eeuw geboren zijn in het dicht
bij de Nederlandse grens in het oude graafschap
Bentheim liggende stadje Schüttorf⁸. Hier woon-
de een welgestelde familie van die naam. Een
zekere Rolof van den Mynnesten was er in de
periode 1469–78 zelfs enige malen burgemeester.
Mogelijk was hij een broer van onze schilder⁹.

In de kerkrekeningen van Schüttorf komt in de
periode 1465–69 de naam voor van Katharina van
Minnesten¹⁰, een naam die wij in een acte van
1512 in het Zwolse recognitieboek terugvonden.
Johan van Dronten, een kanunnik te Oldenzaal
liet namelijk aan Nesen en Anne, kinderen van
zal. Johan Poelman en Katrijne van Minnesten, en
aan de erfgenamen van zal. Johan van den Myn-
nesten, vier mud rogge per jaar na, benevens de
helft van zijn nagelaten kleinigheden¹¹. Hieruit
valt een zekere familierelatie van Katrijne met de
schilder af te leiden (zuster?). Andere banden met
Schüttorf blijken uit de verkoop in 1499 door
Claes van Dronten – een familielid van de hier-
voor genoemde Johan van Dronten – aan Van den
Mynnesten van zijn aandeel in een huis met stal
*binnen Schuttrup gelegen*¹².

Over de jeugd van de meester is niets bekend. De
Vries neemt aan, dat hij in Zwolle op school is
gegaan. Aanwijzingen voor deze opvatting vindt
hij in de goede betrekkingen tussen Zwolle en
Bentheim, de uitstekende reputatie van de
Zwolse school en de geestelijke verwantschap
tussen het werk van Van den Mynnesten en de
moderne devotie. Een 'kleine vingerwijzing'
ziet hij ook in een uit de collatiekamer van het
Armenfraterhuis te Zwolle afkomstig stuk hout,
bewaard in het Overijssels Museum, met de in-
gekeerde woorden 'JOHANNES SCHVTTORPE'¹³. Dat
nu juist Johan van den Mynnesten zijn naam in
deze plank zou hebben gekerfd lijkt ons een ge-
waagde veronderstelling. Johannes is een veel
voorkomende naam. In een vijftiende-eeuwse
legger van inkomsten van de H. Sacraments-

broederschap wordt een *Johan van Schuttrup* in 1484 als lid van deze broederschap vermeldt¹⁴. Bovendien vonden wij onder de burgers, die in het jaar 1500 het burgerschap verkregen de naam van *Johannes Everts Schuttorp*¹⁵. Met evenveel recht zouden wij kunnen beweren, dat een van hen het was, die zijn naam in het hout vereeuwigde. De andere aanwijzingen achten wij trouwens evenmin overtuigend. Dezelfde argumenten zou men voor bijvoorbeeld Deventer kunnen aanvoeren.

Ook de door De Vries veronderstelde leertijd bij Rogier van der Weyden te Brussel op grond van het feit, dat zijn oudste gravure gemaakt zou zijn naar een schilderij van Van der Weyden is aan twijfel onderhevig. Het is bekend dat meesters in die tijd werktekeningen in omloop brachten, die gecopieerd werden of waaraan motieven werden ontleend zonder dat er sprake was van persoonlijke contacten¹⁶.

In 1462 wordt Van den Mynnesten burger van Zwolle¹⁷. Hij was toen reeds meester, want er wordt gesproken van *magister Johannes pictor nuncupatus Van den Minesten*. Het duurt tot 1465 alvorens hij voor het eerst in de stadsrekeningen wordt genoemd. Onder de uitgaven voor *pannen- en leyndack* is de volgende post vermeld: *Item meester Johan van den Minnesten 1 Rijnse gulden en 1 vierdell leyndack op een blote stede*¹⁸. De middeleeuwse stadsbesturen gaven om het brandgevaar tegen te gaan subsidie aan degenen die zijn huis met pannen of leien bedekte.

In ditzelfde jaar kreeg hij opdracht twee juist te Utrecht gekochte stenen beelden, *die soelen staen ander stat toern*¹⁹ te beschilderen en te vergulden. *Item meester Johan de maeler van sunte pauwell ende sunte merten te stofferen ende te vergulden facit VIII Rijnse gul.*²⁰ Daarenboven werd hem nog een halve Rijnse gulden betaald voor *lakenhuer*. Om de beelden tijdens het drogen tegen het regenwater te beschermen werden er veertien dagen lang lakens over gehangen²¹.

Een jaar later was hij wederom voor de stad werkzaam. Doordat de helft van de bladzijde van het rekeningenboek is verdwenen is de aard van de opdracht niet bekend. *Item ghegeven meester*

*Johan van den M..... der XXV Rh.g. die hie van..... malen hebben sall fc.....*²². Mogelijk heeft de betaling betrekking op de afrekening, die in 1467 plaats vond. In dat jaar werd een schilderij (?:), dat hij van St. Erasmus maakte met hem afgerekend. *Item ghegeven meester Johan van den Minsten van sunte Herasmus taeffele dar men hem noch schuldigh was fc XIII Rh. g.*²³. Hermanus Kystemaker beurde in 1465 al een bedrag *van sunte Herasmus tavele*²⁴. Het staat vast, dat hij in dat jaar een lijst vervaardigde. Hieruit kan afgeleid worden dat het schilderij ook omtrent die tijd gereedgekomen is.

Hiervoor zagen wij reeds, dat het beschilderen van beelden tot de gewone werkzaamheden van meesters als Van den Mynnesten behoorde²⁵. Ook in 1468 voerde hij een dergelijke opdracht uit. *Meester Johan van den Minnesten* ontving tweeënhalve Rijnse gulden en acht kromstaarten voor vier beelden *op die raetkamer toe malen als Octavianus ende anders mit 4 oere knechten*²⁶.

Daarna zwijgen de rekeningen gedurende meer dan tien jaar over onze meester. Eerst in 1479 beschilderde hij weer een drietal beelden²⁷. Zij waren in de werkplaats in Kalkar vervaardigd door de beroemde beeldhouwer meester Arndt van Kalkar en bestemd voor de *wijnkelre* (een soort raadskelder)²⁸. Van den Mynnesten was in die tijd al een belangrijk man geworden, want hij werd door het Zwolse stadsbestuur als borg voor meester Arndt geaccepteerd²⁹.

Bij een tweetal andere posten in dezelfde jaarrekening van 1479 is de naam van de ontvanger der gelden niet opgegeven. Gezien de aard van het werk en het feit dat Van den Mynnesten juist daarvoor ook in de rekening werd genoemd, lijkt het waarschijnlijk, dat meester Johan ook de daarin omschreven werkzaamheden uitvoerde. *Item voir dat Tavereel dair die Bisscope van Utrecht op die raetkamer staen geschr. fc. XI kromst. II oirtk.*³⁰. De andere post heeft betrekking op het schoonmaken van *Noe ende die Engele* voor de *wijnkelre*. Het beeld van Noach, wiens attribuut de wijnstok is die hij als eerste gecultiveerd zou hebben, was hier op een zinvolle plaats aangebracht. Behalve voor het reinigen van de beelden kreeg hij nog

een bedrag voor het beschilderen van het *schilt aen die boomdwele*³¹. Men heeft daarbij te denken aan het vaak aan het eind van het 'handdoekenrek' aangebrachte schildje, waarop een wapen of een masker was aangebracht, zoals dat bijvoorbeeld is afgebeeld op de Annunciatie van de Meester van Flémalle³².

Zes jaar later vinden wij zijn naam opnieuw in de stadsrekeningen vermeld. De hertogin van Lunenburg logeerde in *Het Gulden Hoef* te Zwolle. Voor haar kost werd betaald drie gouden Rijnse gulden, terwijl de in één adem genoemde meester Johan voor zijn kost eveneens een bedrag uitgekeerd kreeg³³. Genoot hij reeds zoveel bekendheid, dat zijn faam ook tot in Lunenburg was doorgedrongen? Maakte hij van of voor deze hertogin een schilderij? Het zijn vragen die voorsnog onbeantwoord moeten blijven.

Zijn reputatie als ontwerper blijkt uit een van stadswege verstrekte opdracht om een schets te maken voor *den pyper spanne* (1487)³⁴. De stads-*pijpers* van steden als Deventer, Kampen en Zwolle waren in die tijd uitgerust met op de borst hangende zilveren schilden voorzien van het stadswapen. Hun mantel werd bijeengehouden door een meestal verguld-zilveren spang. Deze uitmonstering is een aanduiding van de belangrijke representatieve functie die zij vervulden. Uit de stadsrekening van 1487 blijkt, dat de drie wapenschilden benevens de spangen in dit jaar ook inderdaad werden vervaardigd. Om aan het benodigde zilver te komen werden onder meer *alle die stoters* (zilveren muntstukjes) gebruikt, die de stad kennelijk had opgespaard – de rekening-post geeft aan dat de muntjes in een vierkant laadje werden bewaard. Voor de aanmaak van deze zilveren ornamenten werd de niet geringe som van honderdviereneenhalve Rijnse gulden en enig kleingeld neergeteld³⁵.

In dit verband moet nog gewezen worden op de bij het aangaan van het dienstverband met de stad Zwolle door de speellieden af te leggen eed. Hij luidde: *Der spoellude eede. Item wanneer men die speellude aennemet ende hem die spanne gedaen werden, soe sal een igelick van hem ten heiligen sweren soe wanneer sy ofte enich van hem oirleff*

*nemen ende wt der stat dienst gaen off dat hem die stat oirloff geeft dat sy dan der stat wederleveren ende avergeven soelen die selveren scyven ende wapen als sy die van der stat van Swolle ontfangen hebn*³⁶. Blijkens de bewoordingen van deze eed interesseerde de magistraat zich, in tegenstelling tot hetgeen in de eed van de andere stadsdienaren werd verlangd, niet zo zeer voor een goede uitoefening van de dienst. Zij wilde zich in dit geval een zekere mate van zekerheid verschaffen, opdat de in bruikleen gegeven insignia niet zouden verdwijnen met het vertrek van de *pijpers*.

De naam van Johan van den Mynnesten is voor het laatst in de stadsrekeningen van 1490 opgetekend. In dit jaar ontving hij vijf stuiver *van onse wympel te vermaken*³⁷. Een jaar tevoren beurde hij tweeëneenhalve Rijnse gulden voor het schilderen van een wapenschild en een opschrift op de Zwolse Voorsterpoort³⁸. Dit soort posten toont aan dat deze kunstenaars-ambachtslieden ook het eenvoudige werk niet schuwden.

In de rekeningen van het Buschklooster van 1499 tenslotte werd zijn naam genoteerd vanwege de uitbetaling aan hem van vijf Heren ponden. Er is echter niet bij opgegeven waarvoor de vergoeding gegeven werd³⁹.

Uit het vorenstaande blijkt niet, dat onze meester ook werkzaam was op grafisch terrein. Hoogewerff veronderstelde betrekkingen met Goudse drukkers⁴⁰. Eerder zal dit het geval geweest zijn met drukkers uit Deventer en Zwolle. In Zwolle werkte in die tijd Peter van Os van Breda. Deze was er in 1479 burger geworden. Opmerkelijk is, dat wij de naam van Peter Prenter, zoals hij kortweg genoemd werd, wel samen met de in noot 25 gesignaleerde Dirck Malener tegenkomen maar niet met die van Van den Mynnesten. Wij moeten echter toegeven, dat uit de samenwerking van Peter en Dirck zonder meer geen zakelijke contacten af te leiden zijn, omdat die samenwerking op een geheel ander gebied lag. Dirck Maelre diende de kunst nog op andere wijze namelijk als 'toneelspeler'. Herhaaldelijk kwamen wij zijn naam als zodanig in de rekeningen tegen, voor het eerst in 1477⁴¹. In 1491 bij-

voorbeeld noteerde de kameraar: *Item Dirck Maelre gedaen toe vollest den spoel op hilgen Cruce dach fc. een Rh. gl.*⁴² In 1484 kreeg hij daarbij assistentie van Peter Prenter: *Item Dirck Mailre m. Peter Prenter een spil gespoelt opt raihues*.⁴³

Is het feitenmateriaal over Johan van den Mynnesten betreffende zijn werkzaamheden als schilder en graveur al beperkt, ook over zijn levensloop is weinig bekend. De Vries neemt aan, dat hij tweemaal gehuwd is geweest, eerst met een vrouw wier naam hij niet heeft kunnen vinden. Zij zou een zoon Rogier hebben gehad, die later goudsmid was⁴⁴. Wij moeten bekennen, dat het ons na intensief speurwerk niet is gelukt iets over deze vrouw of haar zoon te vinden.

De Vries noemt Efsse als naam van degene, die hij voor de tweede vrouw houdt⁴⁵. Ook wij vonden deze naam. In een acte van 1493 erkennen meester Johan en zijn vrouw *Evese* een som gelds te hebben ontvangen⁴⁶. In een register van de kerken van 1501 wordt zij genoemd *Eefze vanden Mynsten*⁴⁷. In 1494 werd het echtpaar van tafel en bed gescheiden⁴⁸. In het boek van de zenddeken – een door de proost van Deventer benoemd kerkelijk rechter, die recht sprak in bepaalde delicten waaronder overspel en het gescheiden wonen van echtelieden zonder verlof van de kerkelijke overheid – werd zijn naam vermeld onder het hoofd *Waterstrate*. Hij woonde derhalve in deze straat. Zijn gestegen maatschappelijke positie kwam tot uiting in zijn benoeming tot *gemeensman* voor de Dieserstraat⁴⁹.

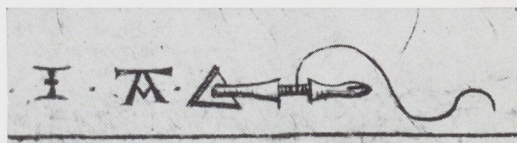
Van den Mynnesten stierf in het jaar 1504. Dit blijkt uit een door De Vries aangehaalde aantekening voorin het *boek van den Manhuysse*. Hierin staat, dat meester Johan in 1504 was gestorven en dat hij bij testament had bepaald, dat zijn huis bestemd zou zijn voor *St-Cristoffers Proevenmanhuys*. Hij wordt in deze tekst gekenschetst als een *abel, subtiel maler ofte schilder*⁵⁰. Zijn sterfdatum is nauwkeuriger te benaderen, omdat hij nog in een op de avond *Assumptionis Mariae* 1504 (15 augustus) verleden acte verklaarde twintig gouden Rijnse guldens schuldig te zijn aan Johan Golt⁵¹.

Van zijn kinderen noemen wij zijn, ook door

De Vries vermelde, zoon Johan, die in 1516 het Zwolse burgerrecht verwierf⁵². Hij was klaarblijkelijk koster van de St. Michaëlskerk. Zijn naam werd herhaaldelijk in de rekeningen van deze kerk opgetekend met de bijvoeging *custos*⁵³. Of hij zich naast deze functie ook nog op ander terrein bewoog – het ligt voor de hand daarbij te denken aan het door zijn vader uitgeoefende beroep – kon niet vastgesteld worden. Wel wordt hij, evenals zijn vader, steeds met *Meister Johan van den Mynnesten* aangeduid. Hij was gehuwd met *Alijdt*⁵⁴. Ook hij woonde in de Waterstraat, zoals blijkt uit een in 1535 opgemaakte overeenkomst. Daarbij wordt de verkoop van een jaarrente geregeld, *gaende uyt een were met hof in de Waterstrate gelegen tussen M. Johan van den Mynsten en Meyster Henrick Kistemaicker*⁵⁵. Het jaar daarvoor verkochten Johan en zijn vrouw zes mud goede klare winterrogge uit een stuk land gelegen achter het onroerend goed van Johan, *daer hy selues in woent*, gelegen tussen het goed van het convent van Sibculo en dat van Henrick Kistemaicker⁵⁶. Johan junior overleed in 1552 tussen 21 juli en 7 oktober⁵⁷.

Dat met het bovenstaande alle problemen met betrekking tot de Meester van Zwolle alias Johan van den Mynnesten zouden zijn opgelost, zouden wij allerminst durven beweren. Van zijn oeuvre als schilder is eigenlijk niets bekend. Maar ook ten aanzien van de door hem gemaakte en aan hem toegeschreven gravures bestaat nog onzekerheid. Voor één kwestie in het bijzonder interesseren wij ons, namelijk voor de vraag waarom meester Johan de meeste van zijn gravures signeerde met I, huismerk, M en zijn meesterteken(?) de drillboor, terwijl er bovendien enige gravures zijn, die óók op zijn naam worden gesteld, maar die duidelijk anders gesigneerd zijn, namelijk met de letters I A *zonder huismerk*

Afb. 3. Détail van afb. 7.

Afb. 4. Johan van den Mynnesten. Maria met kind. Kopergravure. Museum Boymans - van Beuningen, Rotterdam.

Afb. 5. Johan van den Mynnesten. Het visioen van St. Bernardus van Clairvaux. Kopergravure. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

Afb. 6. Johan van den Mynnesten. De Aanbidding der Koningen. Kopergravure. Museum
Boymans - van Beuningen, Rotterdam.

Afb. 7. Johan van den Mynnesten. St. Joris en de draak. Kopergravure. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

maar wel met de drillboor (afb. 3). Waarom zou hij – althans volgens de vigerende opvatting – ongeveer tegelijkertijd ontstane gravures verschillend signeren? Of zou het met I A getekende werk tòch aan een ander, onder zijn invloed werkende persoon, toegeschreven moeten worden?

Noten

- ¹ De naam Zwoll zoals die op de prenten voorkomt is wel eens gelezen als Zwott, omdat de beide laatste letters veel weg hebben van een t. Een blik in Zwolse archivalia uit die tijd maakt duidelijk dat de letter l aldus werd geschreven. Zie bijv. Gemeente Archief (hierna afgekort als GA) Zwolle, nr. 70, Rekeningen Busch-klooster.
- ² Th. J. de Vries, Meester van Zwolle, Johan van den Mynnesten 450 jaar geleden te Zwolle overleden, *De Mars, Maandblad voor Overijssel*, 2 de jrg., no. 12 (1954), 280 ff. Th. J. de Vries, Meester van Zwolle, Johan van den Mynnesten's levensgeschiedenis, in *Overijsselse Portretten*, Zwolle 1958, 7 ff. Door ons wordt uitsluitend het laatste artikel aangehaald. Aangezien De Vries geen bewijspplaatsen vermeldt, worden die voorzover mogelijk achter de geciteerde blz. van het artikel van De Vries opgegeven.
- ³ De Vries, op. cit., 7.
- ⁴ W. Bühler, Signaturen des Meisters von Zwolle, *Mitteilungen der Gesellschaft für vervielf. Kunst*, bijlage van *Graphische Künste* 50 (1927), 42-43.
- ⁵ GA Zwolle, no. 114, *Registrum Civium*, blz. 22. Dank ben ik verschuldigd aan de Zwolse gemeentearchivaris Drs. F. C. Berkenvelder en de heer M. G. H. Bosman voor hun medewerking en hulp.
- ⁶ Rijks Archief (hierna afgekort als RA) Zwolle, rechterlijk archief (hierna afgekort als r.a.) no. 1, *Recognitieboek* 1, blz. 341r.
- ⁷ C. Pama, *Rietstap's Handboek der Wapenkunde*, Leiden 1961, 205 ff. H. Spruth, *Die Hausmarke, Wesen und Bibliographie*, Neustadt a.d. Aisch 1960.
- ⁸ De Vries, op. cit., blz. 7.
- ⁹ L. Edel, *Johannes von den Minnesten, der neu entdeckte Maler und Kupferstecher aus Schüttorf*, *Jahrbuch d. Heimatverein der Grafschaft Bentheim* 1954, 34.
- ¹⁰ *Ibidem*.
- ¹¹ RA Zwolle, r.a. no. 1, *Recognitieboek* 1, blz. 188r.
- ¹² RA Zwolle, r.a. no. 1, *Recognitieboek* 1, blz. 86r.
- ¹³ De Vries, op. cit., blz. 8.
- ¹⁴ GA Zwolle, no. 786, blz. 18r.
- ¹⁵ GA Zwolle, no. 114, *Registrum Civium*, blz. 31.
- ¹⁶ G. J. Hoogewerff, *De Noord-Nederlandsche schilderkunst II, 's-Gravenhage* 1937.
- ¹⁷ De Vries, op. cit., blz. 8 (GA Zwolle, no. 114, *Registrum Civium*, blz. 16).
- ¹⁸ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1465, uitgaven voor 'pannen- en leyendack'.
- ¹⁹ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1464, uitgaven, blz. 17.
- ²⁰ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1465, uitgaven van Henric v. d. Haer, blz. 5.
- ²¹ *Ibidem*.
- ²² GA Zwolle, *Jaarrekening* 1466, laatste blz.
- ²³ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1467 (minuut), uitgaven, blz. 23.
- ²⁴ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1465, uitgaven van Henric v. d. Haer, blz. 8.
- ²⁵ De te Zwolle werkzame Dirck Mailre (of Malener) bijvoorbeeld, die in 1476 een bedrag uitgekeerd kreeg om 'onser vrouwentafel te renoverien' (GA Zwolle, *Jaarrekening* 1476, uitg. 11de maand), ontving in 1483 'tienenthalve Rijnse gul. om dreem belden voir den wijnkelre te stofferen' (GA Zwolle, *Jaarrekening* 1483, uitgaven, blz. 59).
- ²⁶ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1478, uitgaven, blz. 21.
- ²⁷ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1479 (minuut), uitgaven, blz. 25.
- ²⁸ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1468, uitgaven, blz. 24. Item geg. meester Aernt van Kalcker, op die drie belde die hy aengenaemen heeft te maken XII curr. Rh. gul. ende toe wyn koepe 1 $\frac{1}{2}$ curr. Rh. gul.
- ²⁹ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1479, uitgaven van Geert Luyckens, 12e maand. Item die drie belde van der Iselen te halen XII kromst.
- ³⁰ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1479 (minuut), uitgaven, blz. 24.
- ³¹ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1479, uitgaven Johan van den Toerne, 3de maand.
- ³² GA Zwolle, *Jaarrekening* 1479, uitgaven Johan van den Toerne, 9de maand.
- ³³ The Metropolitan Museum of Art Bulletin, Vol. XVI (December 1957), no. 4.
- ³⁴ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1485, uitgaven, blz. 21.
- ³⁵ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1487, uitgaven, blz. 22.
- ³⁶ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1487, uitgaven, blz. 18.
- ³⁷ GA Zwolle, no. 7, *Registrum Antiquum*, blz. 8^v. Zie ook: R. Nissen, *Silberne Boten- und Spielmansabzeichen und ihre Träger*, Westfalen 1969, 47ste bnd, no. 1, blz. 1-33. In dit artikel worden o.a. de nog bewaard gebleven spangen in het Noordbrabants museum te 's-Hertogenbosch en in het museum Byloke te Gent besproken.
- ³⁸ GA Zwolle, *Jaarrekening* 1490, uitgaven, blz. 38.
- ³⁹ GA Zwolle, no. 355, *Maandrekening* 1488, uitg. v. d. timmermeester in de 13de maand.
- ⁴⁰ GA Zwolle, no. 710, *Rekeningen van het Busch-klooster* (?), blz. 7r.
- ⁴¹ Hoogewerff (zie noot 16), 38.

- ⁴¹ GA Zwolle, Jaarrekening 1477, uitgaven meester Henneken van Yrte, 1ste maand.
- ⁴² GA Zwolle, Jaarrekening 1491, uitgaven, blz. 20.
- ⁴³ A. Haga, *Officiële bescheiden over Zwolsche drukkers in de vijftiende en het begin der zestiende eeuw*, in: *Het Boek*, 26, Den Haag 1940-1941, blz. 93.
- ⁴⁴ De Vries, op. cit., blz. 8.
- ⁴⁵ *Ibidem*, blz. 11.
- ⁴⁶ RA Zwolle, r.a. no. 1, *Recognitieboek 1*, blz. 37r (1493 Woensdag na Jacobi).
- ⁴⁷ GA Zwolle, no. 681, *Register kerken 1501*, blz. 78.
- ⁴⁸ De Vries, op. cit., blz. 11-12 (GA Zwolle, no. 10a, *Conventiones Registrorum et cause Synodales*, blz. 28r).
- ⁴⁹ De Vries, op. cit., blz. 12 (GA Zwolle, no. 96, *Register der gemeensluiden ende stratebroederen van Dieerstrate beginnende met het jaar 1500*).
- ⁵⁰ Dit boek berust op het Rijksarchief te Zwolle.
- ⁵¹ RA Zwolle, r.a. no. 1, *Recognitieboek 1*, blz. 127r.
- ⁵² GA Zwolle, no. 114, *Registrum Civium*, blz. 39.
- ⁵³ GA Zwolle, no. 706, *Rekening St.-Michaëlskerk 1527, 1529 en 1535*. Zie ook RA Zwolle, r.a. no. 2, *Transporten 1, Vrijdag na divisionis Apostolorum 1540*. In deze acte wordt hij 'coster' genoemd.
- ⁵⁴ RA Zwolle, r.a. no. 2, *Transporten 1, Woensdag na Misericordias Domini 1534*.
- ⁵⁵ RA Zwolle, r.a. no. 2, *Transporten 1, Vrijdag na Lucie 1535*.
- ⁵⁶ Zie noot 54.
- ⁵⁷ RA Zwolle, r.a. 1, *Recognitieboek 2*, 21-7-1552; RA Zwolle, r.a. no. 3, *Transporten 1*, 7-10-1552. Een dochter van Johan van den Mynnesten senior genaamd Anna was gehuwd met de uit een bekend Zwols geslacht stammende Jacob Campherbecke (RA Zwolle, r.a. 2, *Transporten 1, Zaterdag post Agneth 1535*).